

“La major part dels anarquistes eren catalanistes”

Josep Termes, un dels historiadors catalans més reputats, acaba d'enllestir un nou llibre sobre l'anarquisme. Es tracta d'una obra que, ara que s'escau el centenari de la fundació de la CNT, aporta una nova síntesi de la història d'aquest moviment.

El catalanisme mai no podrà agrair prou la tasca feta per Josep Termes (Barcelona, 1936) durant gairebé cinquanta anys com a historiador. Ell fou, de fet, un dels primers a mostrar que l'origen del catalanisme no era només burgès, com es deia, sinó que va tenir també un component obrer molt important, aportació que va significar un tomb substancial i una contribució molt rellevant al coneixement que els historiadors tenien sobre aquest aspecte. Termes, que el 2006 fou guardonat amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, acaba d'enllestir un nou llibre que, en paraules seves, aplega “els estudis de tota una vida” sobre l'anarquisme i el moviment obrer català i espanyol. Aquest llibre, titulat *Història del moviment anarquista a Espanya (1870-1980)*, és previst que aparegui en català i en castellà durant el primer trimestre del 2011, publicat per RBA. En aquesta entrevista, Termes fa un repàs de la història de l'anarquisme i avança algunes de les aportacions innovadores del seu llibre.

—Senyor Termes, normalment es diu que l'anarquisme arribà a l'estat espanyol arran del viatge que hi va fer Giuseppe Fanelli, enviat de Bakunin, el 1868. El seu llibre, però, arrenca el 1870, any en què unes 150 organitzacions obreres van fer un congrés a Barcelona. Aquesta és la data en què cal situar l'inici del moviment anarquista a la península?

—La visita de Fanelli fou més aviat una conversa privada entre ell i un grup de tipògrafs de Barcelona i de Madrid. Al congrés del 1870 s'aprovaren qüestions importants, com l'entrada a l'AIT [Associació Internacional de Treballadors]. Fou aleshores quan el moviment es definí com a anarquista.

—A més de Barcelona, l'anarquisme va arrelar en ciutats com ara Alcoi. En el cas del País Valencià, què explica que les idees anarquistes hi fessin forat?

—L'anarquisme té dues branques: una d'industrial i urbana i una altra de menor, agrària. La primera es trobava sobretot a les àrees industrials de Catalunya i del País Valencià, mentre que la segona la representaven els pagesos andalusos. L'anarquisme té un component mediterrani des de l'origen, que coincideix amb l'àrea d'expansió del republicanisme federal. Els pares de la major part dels dirigents anarquistes havien estat republicans federals els anys 1860 i 1870.

—Entre el 30 d'octubre i l'1 de novembre del 1910, ara fa justament cent anys, es va dur a terme a Barcelona un congrés de l'organització Solidaritat Obrera que va donar lloc al naixement de la Confederació Nacional del Treball, la CNT. Quins són els principals factors que expliquen la creació d'allò que, amb els anys, es convertí en l'organització anarquista més important de l'estat espanyol i una de les més grans d'Europa?

—Els factors són el fracàs del terrorisme anarquista de la dècada de 1890 i, sobretot, la descomposició de l'anarquisme minoritari, format per grups de deu o vint persones, unides per les idees, que optaven per l'acció violenta. Això va coincidir amb l'arribada de nous matisos anarquistes que venien de França, bàsicament el sindicalisme revolucionari. Fins en aquell moment no es feia servir la paraula *sindicat*, sinó societats obreres. La moda francesa dels sindicats i del sindicalisme va aportar la pretensió de deixar de ser minoritaris i arribar a les masses. Tot això és a la base de la formació de la CNT.

—El 1909, la Setmana Tràgica i l'afusellament de Ferrer i Guàrdia, un dels il·lustres simpatitzants de l'anarquisme en aquella època, van pesar en la creació de la CNT?

—En absolut. Precisament, la Setmana Tràgica va impedir que la CNT nasqués un any abans, perquè no es va poder organitzar el congrés de Solidaritat Obrera. Dir que Ferrer i Guàrdia simpatitzava amb l'anarquisme és un tòpic. Simplement creia que l'anarquisme era el moviment més revolucionari que existia i per això s'aprofitava del seu poder. Però, en realitat, Ferrer i Guàrdia no era anarquista, ni per la seva vida privada —burgesa i poc obrera— ni per la seva condició de republicà maçònic. Era, això sí, un revolucionarista, que volia una revolució republicana.

—Per què el sindicat català Solidaritat Obrera va decidir de fer el pas de crear la CNT, una organització d'àmbit estatal?

—Perquè en el fons l'obrerisme català, raonablement, sempre va voler una revolució o un canvi en el territori on ho veia possible, que era l'espanyol. De fet, l'anarquisme català sempre va pretendre dirigir l'anarquisme espanyol. Els anarquistes espanyols més importants, com per exemple Loren-

zo, Pestaña o Buenacasa, van venir a Catalunya. Això, evidentment, va motivar alguna tensió. Ricardo Mella, un anarquista gallec, acusava els catalans de voler fer la seva política i de no pensar en els altres.

—**Així i tot, inicialment els membres de l'organització utilitzaven indistintament les denominacions *Confederació General* i *Confederació Nacional*. Quina explicació té, això?**

—Perquè prenien el model francès i allà es deia Confederació General del Treball. El terme *nacional* es referia a Espanya. No hi ha cap altra explicació.

—**Alguns dels líders de la CNT dels primers anys, com Andreu Nin i Salvador Seguí, simpatitzaven amb les idees catalanistes. L'anarquisme i el catalanisme són tan irreconciliables com es diu?**

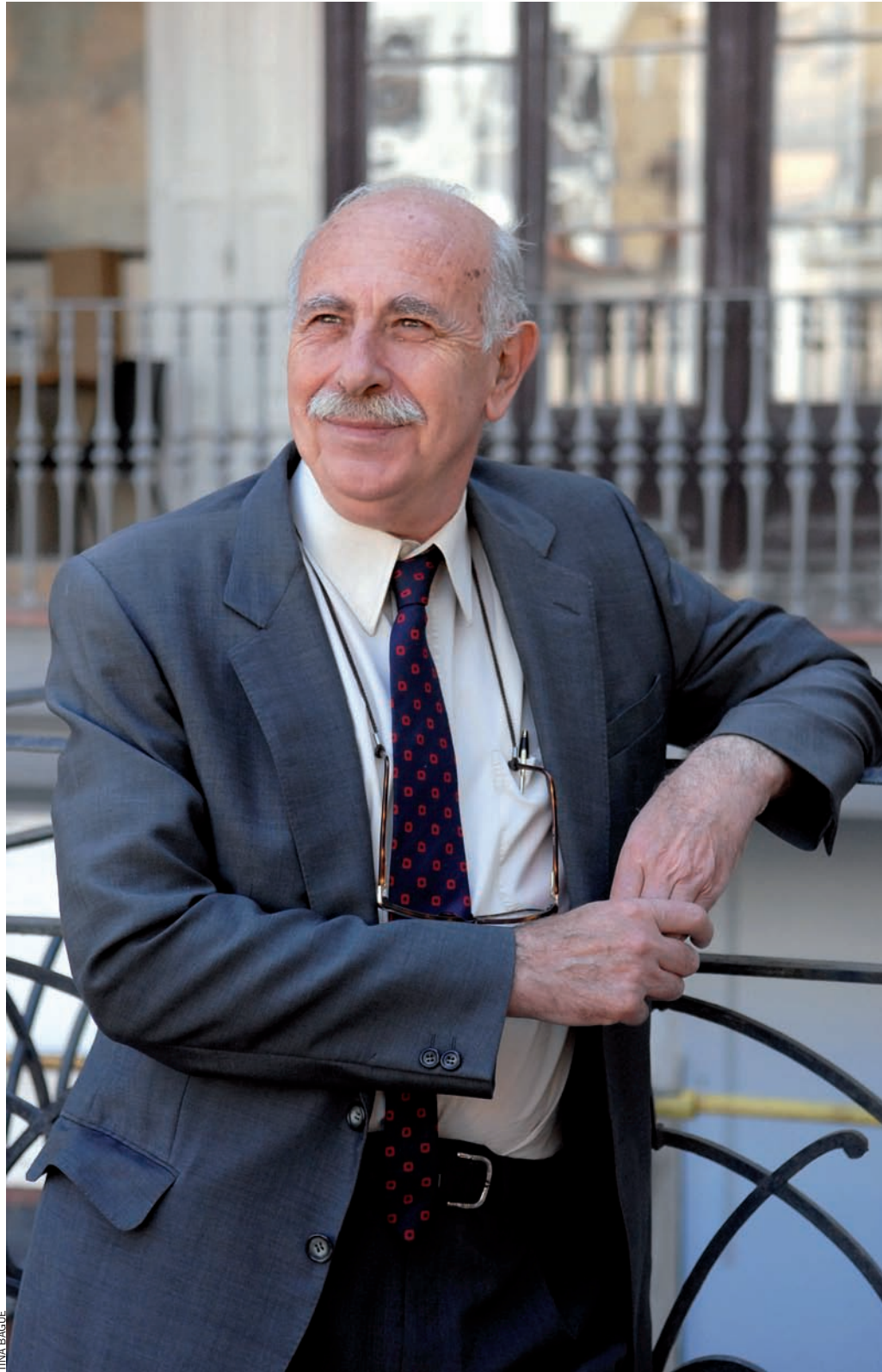
—De líders anarquistes catalanistes n'hi havia molts més, no únicament Nin i Seguí, tot i que amb matisos, perquè, com que no eren polítics, es movien amb models diferents. Anselmo Lorenzo deia que els obrers catalans se'l miraven de dalt a baix perquè no era català. Això ho recorda també constantment el faista Ricardo Sanz en les seves memòries. Aparentment, eren només anarquistes, però, vistos a fons, la major part eren catalanistes. Això no impedia que, quan convenia, ataquessin Cambó, ERC o la Generalitat. Rere el catalanisme, en definitiva, hi havia una política d'estat i els anarquistes precisament no volien l'estat.

—**Aquells primers anys, la CNT va evolucionar del sindicalisme revolucionari cap a l'anarco-sindicalisme. Què significava això, a la pràctica?**

—A la CNT hi havia un extrem purista, radical, que volia la revolució immediata i, a l'altra punta, un extrem de moderació obrera, de reivindicació cultural i salarial. Aquesta diferència, a la pràctica, es percebia a tota hora, de manera que sempre hi havia garrotades. Fins i tot a Seguí l'havien amenaçat des de dins la CNT.

—**L'assassinat de Salvador Seguí l'any 1923, per part del Sindicat Lliure, al servei dels empresaris, va significar la mort de l'esperit inicial de la CNT?**

—Va significar el final d'una opció que hauria permès l'evolució possi-

TINA BAGUE

lista de l'anarco-sindicalisme, mitjançant un pacte tàcit amb les esquerres republicanes catalanistes. Els uns farien la lluita obrera i els altres la política. No és la fi de cap esperit, però sí el d'una etapa molt clara.

—**Fem, si us sembla, un altre salt cronològic per situar-nos al bar El Polp, al barri del Cabanyal de València, on el 1927 es fundà la Federació Anarquista Ibèrica, la FAI. Això significa que el País Valencià**

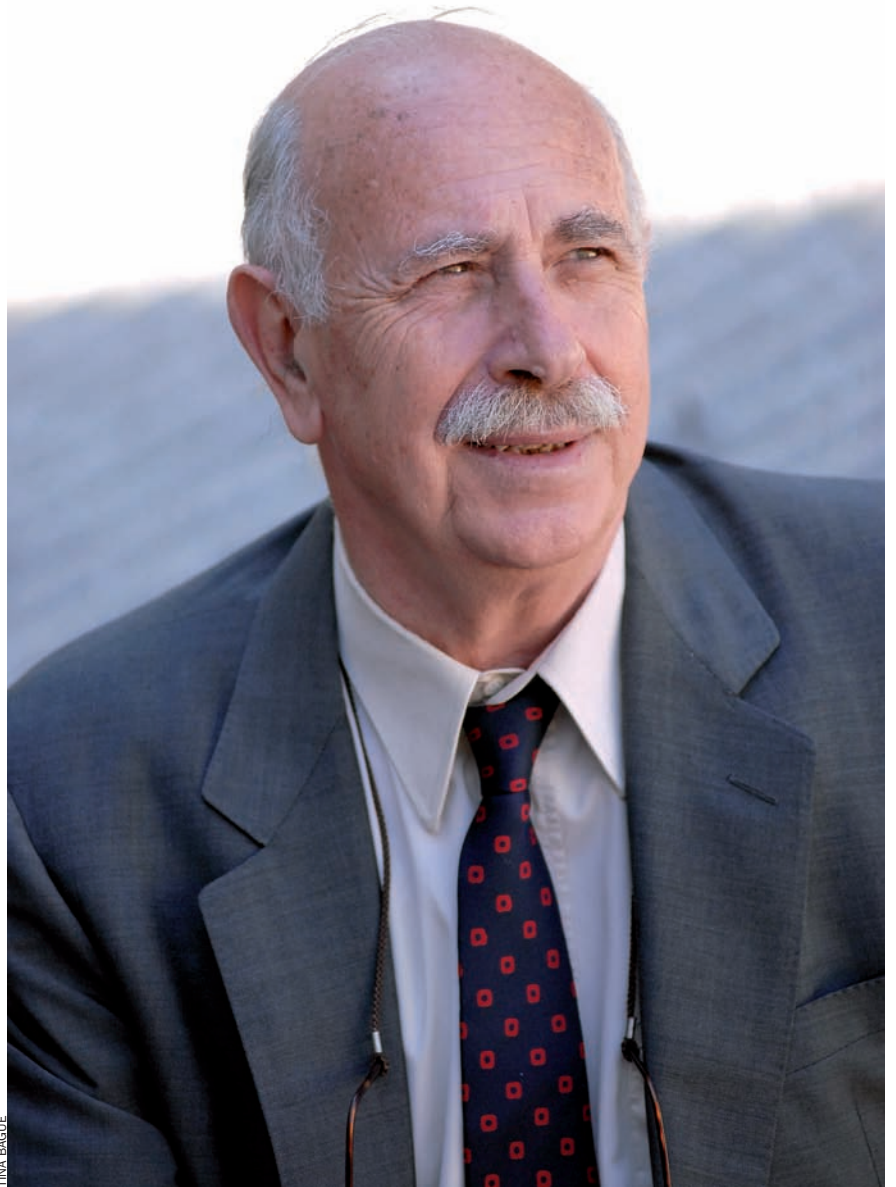
era en aquell moment un dels bastions forts de l'anarquisme a la península?

—No, no, res de bastió. La FAI la van fundar uns grups d'anarquistes catalans que durant la dictadura de Primo de Rivera van connectar amb gent que era a França. La fundació de la FAI es va preparar entre Catalunya i França, però al final es va decidir de fer una reunió clandestina a València, com podia haver-se fet a Bilbao o a Toledo, per dir dos llocs. El País Valencià era el segon feu anarquista de la península, però la FAI no és una creació valenciana. A més, els qui la fundaren eren pocs, uns 40. Això sí, ho van celebrar fent una bon arròs al Cabanyal.

—Per què les tesis dels trentistes, presentades el 1931, no van reeixir, o almenys no van ser majoritàries dins la CNT?

—En primer lloc, hi va influir la crisi econòmica, molt forta en aquell moment. Però sobretot perquè els trentistes es van equivocar d'estratègia. Els trentistes eren els veterans, els preparats, que creien que si es retiraven els altres els anirien a buscar, però es van equivocar completament. Aquí és important de destacar que la FAI, la gran beneficiada, no eren gent de fora, com s'ha volgut fer creure. Pensar això és un gran error. El faisme no eren els sis dirigents de torn, sinó la massa que els seguia. Ara s'ha vist que estadísticament la immensa majoria del faisme la formava la immigració dels anys 20, una gent que es convertiren en revolucionaris temibles. A més, no és cert, com es diu, que els petits nuclis obrers catalans, com el Bloc Obrer i Camperol, l'Esquerra Comunista o el Partit Comunista Català fossin antifaistes i pro-trentistes. Ben al contrari. Eren absolutament pro-faistes, perquè veien bé tota mena de radicalisme. Fins i tot Jaume Miravittles, dirigent d'ERC, que semblava molt assenyat, té escrits pro-faistes. El radicalisme obrer va posar en perill l'estabilitat de la República. Això és claríssim.

—El juliol del 1936, arran del cop d'estat feixista, la CNT-FAI s'apodera de Barcelona i, a més, entra als governs de Madrid i de la Generalitat de Catalunya. Es pot considerar el moment culminant del moviment anarquista?

TINA BAGUE

—Més aviat és el signe del fracàs. Perquè fou el resultat d'un cop d'estat militar, no de la maduració interna de la societat; fou un atzar, que, com se sap, va acabar malament. Tot i que pugui semblar un gran èxit, com mostren les pel·lícules de Ken Loach o Vicente Aranda, fou l'inici del fracàs total. El 19 de juliol hi hagué una arribada de nous nous [al moviment revolucionari] que no tenien cap mena de moral política. Fins i tot a l'obrer més laic li va sortir tot l'odi de cop i es convertí en una fera. Però això no fou exclusiu de la CNT, sinó que també es produí dins les files socialistes, comunistes i d'ERC.

—Sovint es diu que Lluís Companys fou dèbil davant els anarquistes. Fou un error que el president de la Generalitat intentés moderar la CNT permetent-ne l'entrada al govern o és que els 30.000 fusells de la caserna de Sant Andreu que van caure en mans anarquistes no li deixaren cap més opció?

—Companys no va poder fer res més, pobre. El 19 de juliol va desaparèixer l'exèrcit i l'ordre públic. Les armes van anar a parar a mans de tothom. Hi ha una frase molt bonica que va dir Rodríguez Salas, *el Manquet*, un ex-dirigent de la CNT de Tarragona: "Hi ha massa armes al carrer i milers de pre-

soners s'han escapat de la presó." Això ha estat la interpretació tòpica dels *progres* superficials i dels intel·lectuals estrangers que no sabien res del país ni de què havia passat el 19 de juliol. Es diu que es van alliberar els presos, però ningú no es pregunta qui eren, en realitat, els qui eren detinguts. El juliol del 1936 a les presons no hi havia cap dirigent polític, perquè n'havien sortit tots després de les eleccions del mes de febrer anterior. Qui hi havia, doncs, a la presó? Només els delinqüents comuns, assassins i més, que foren els que s'alliberaren aleshores.

—**La CNT fou responsable directa dels assassinats que hi hagué a la rereguarda, o cal culpar-ne als anomenats *incontrolats*?**

—Tothom en fou culpable. Uns més i uns altres, no tant. La CNT era més permissiva en això. Alguns altres, com els comunistes, s'hi miraven més. Però tots hi van participar. Les direccions sovint s'aclucaven d'ulls, però entre els quadres intermedis i les bases hi va participar gent de tota mena, sobretot els nouvinguts, els que es van fer revolucionaris al darrer moment, que eren els que mostraven més odi.

—**Per què els líders anarquistes van acceptar d'entrar als governs català i espanyol, si, ideològicament, l'anarquisme renega del poder?**

—Això té a veure amb les diferències personals. Garcia Oliver era un home d'acció, però també de poder, com Frederica Montseny. En canvi, Durruti o Ricardo Sanz eren homes de guerra. Eren visions i matisos personals. Els anarquistes, en les seves polèmiques a l'exili, s'adonen que es van apuntar com bojos al poder. Uns ho veien bé i uns altres, malament.

—**La mort de Buenaventura Durruti el 1936 va condicionar el futur de l'organització i del moviment en general?**

—No. La situació ja era tan complicada que amb Durruti viu no hauria canviat res. El seu enterrament fou un gran esdeveniment, però històricament no canvia res.

—**Creieu que darrere la misteriosa mort de Durruti hi hagué alguna mà interessada?**

—La meua opinió és que, tot sumat, de misteri no en té res. Fou un accident ridícul, que inicialment es va voler dis-

“La mort de Durruti no té cap misteri, és va matar ell”

simular per no matar l'heroi. A Durruti se li disparà el *Naranjero* en baixar del cotxe. Això, en plena guerra, si s'hagués explicat, hauria estat la riota de tothom. Amagar-ho va permetre de salvar el mite. Però a Durruti no el va matar cap comunista, ni cap anarquista que fugia, ni, encara menys, els franquistes. Es va matar ell mateix.

—**Abans heu dit que el 18 de juliol és l'inici del fracàs total de la CNT. Aleshores, què van significar els Fets de Maig, el 1937, en l'evolució d'aquesta organització?**

—Els Fets de Maig són el resultat de la típica neura de l'estalinisme contra els dissidents. Catalunya va quedar ben bé al mig d'una paranoia soviètica terrible. Al final, els qui hi van sortir perdent foren Catalunya i la Generalitat. En canvi, el govern central hi va guanyar.

—**Per què durant la dictadura l'anarquisme no s'erigí com la principal força de l'antifranquisme, i va deixar aquest paper als comunistes?**

—Primer de tot perquè l'anarquisme

“Els anarquistes es convertiren en els vellets pobres de l'exili”

era un moviment en què, a diferència dels altres —com socialistes o comunistes—, el component obrer era essencial. En acabar la guerra, els anarquistes es queden sense quadres. A més, l'ambient internacional tampoc no els va afavorir. Els anys 40, 50 i 60, tot l'ajut del món *progre*, tot el suport polític, econòmic i cultural, fou per als sants barons del socialisme bolxevic. Els anarquistes es convertiren en els vellets pobres de l'exili, que no van tenir ni publicitat ni portaveus.

—**Amb tot, sembla que en aconseguir la legalització l'any 1977, la CNT encara aglutinava un nombre important de seguidors, almenys si**

es dona per bona la xifra de 200.000 assistents al míting de les fonts de Montjuïc, a Barcelona. Com s'explica que amb la transició arribés la mort definitiva de la CNT?

—Després de Franco l'anarquisme va experimentar una petita revifalla nostàlgica. Però es va morir per excés de contradiccions. La gran quantitat de corrents interns es van destrossar entre ells de mala manera. Però, sobretot, els anarquistes havien perdut de vista que el món havia canviat. L'obrerisme radical estricte, que havia durat cent anys, ja no existia l'any 1977. En el seu lloc, a Europa hi havia un sindicalisme de gestió que no tenia res a veure amb la CNT-FAI. Les jornades llibertàries del Parc Güell, per exemple, foren demencials. Allà es confonia el contraculturalisme sexològic amb l'emancipació de la classe treballadora. Si Salvador Seguí hi hagués estat hauria anat a trets amb tothom.

—**Què hi va tenir a veure l'atemptat de l'Scala, amb la fi de la CNT?**

—Les contradiccions internes van fer aflorar casos escandalosos, com el de l'Scala. Fou una provocació policíaca, a través d'un confident, però en un cas d'aquests sempre hi ha algun cretí que en nom d'un radicalisme babau es deixa provocar. Amb l'agreujant que els dos obrers morts eren del sindicat.

—**Més tard, la CNT va tenir una altra escissió, la de la CNT-Congrés de València, que va donar lloc a la CGT. De nou, el País Valencià prenia el protagonisme. Com s'explica això?**

—A València hi havia dominat molt el trentisme. Els grans de l'anarquisme valencià pertanyien a la línia moderada. Al País Valencià hi hagué un anarquisme molt cultural, com per exemple el de Marín Civera i els Quaderns de Cultura. És lògic que això hagués continuat.

—**Qui representa els valors de l'anarquisme avui dia, la CNT o la CGT?**

—No sabria dir-ho. Representen dues petites varietats o matisos d'allò que havia estat. Totes dues organitzacions connecten amb coses que eren a l'origen. Cada una representa un dels diversos aspectes de la vella CNT.

Xevi Camprubí